

Motivace, intenzita a trvání dobrovolnické aktivity

Motivation, intensity and duration of volunteer activities

Zdeněk Mlčák^{1*}, Jana Šamajová¹

¹ *Katedra psychologie, Filozofická Fakulta Ostravské univerzity v Ostravě*

Abstrakt

Cílem této výzkumné studie je informovat o funkcionálních aspektech motivace k dobrovolnictví v kontextu s délkou a trváním dobrovolnické aktivity u souboru 28 žen, které pracují jako dobrovolnice. Výsledky studie ukazují, že sociální motivace je nejvýznamnějším prediktorem intenzity i trvání jejich dobrovolnické činnosti.

Klíčová slova: dobrovolnictví, motivace, funkcionální přístup, intenzita a délka dobrovolnických aktivit

Abstract

The aim of this research study is inform about the functional aspects of motivation to volunteering in the context with intensity and duration of volunteering activity in the sample 28 women that work like volunteers. The study findings indicate, that social motivation is the most important predictor for intensity and duration their volunteering activity.

Keywords: volunteering, motivation, functional approach, intensity and duration of volunteer activity

Motivace k dobrovolnictví

Dobrovolnictví bývá v rámci psychologické literatury nejčastěji definováno jako forma prosociálního chování. Na rozdíl od ostatních forem prosociálního chování je specifické tím, že se podle L. A. Pennera (2002, s. 448) jedná o „dlouhodobé, plánované prosociální chování, které přináší prospěch cizím osobám a které se objevuje v organizovaném prostředí“.

*Korespondenční autor: Katedra psychologie, Filozofická Fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, Reální 5, 701 03 Ostrava
e-mail: zdenek.mlcak@osu.cz

Ústředním problémem dobrovolnictví zůstává porozumění jeho motivaci. Hlubší porozumění motivaci dobrovolníků může představovat užitečný nástroj pro získávání nových dobrovolníků a pro udržení těch stávajících. Analýza motivace může např. také pomoci odlišit dobrovolníky motivované altruisticky a dobrovolníky motivované spíše instrumentálními pohnutkami, které mohou být v určitých oblastech dobrovolnictví i problematické. Analýza motivace může také v neposlední řadě pomoci pochopit, proč někteří jedinci s dobrovolnictvím po určité době končí.

Problematika motivace je v zahraniční odborné literatuře již tradičně studována v sociologické a v psychologické perspektivě. Oba teoretické pohledy se vyvíjejí relativně odděleně, a proto je možné v rámci této studie od sociologického diskursu abstrahovat.

V osmdesátých letech minulého století (viz např. Smith, 1981) byl v rámci psychologických motivačních úvah vytvořen tzv. **dvoufaktorový model dobrovolnictví**, jehož smyslem bylo diferencovat motivaci dobrovolníků na altruistickou (tendence udělat něco pro druhé) a egoistickou (tendence udělat něco pro sebe). O něco později byl tento model rozšířen o faktor sociálního závazku na **model třífaktorový** (viz Fitch, 1987; Morrow-Howell, Mui, 1989). V nedávné současnosti W. Rehberg (2005) diferencoval motivy dobrovolníků na 1) **allocentrické** (dosahování něčeho pozitivního pro druhé), 2) **inovativní** (hledání něčeho nového) a 3) **egocentrické** (hledání něčeho pro sebe).

Platnost výše uvedených obsahově jednodušších modelů se však ukázala jako omezená. V řadě zemí byly provedeny národní reprezentativní studie, které se pokoušely identifikovat důvody, proč lidé pracují jako dobrovolníci. Např. C. Rochesterová s kolektivem spolupracovníků (2010) uvádí výsledky anglické studie z roku 2007, která ukázala, že tyto důvody mohou být jak altruistické, tak instrumentální povahy. Např. 53 % dobrovolníků uvedlo, že chtějí pomoci lidem; 41 % odpovědělo, že je zajímavý daný konkrétní problém, do jehož řešení se chtěli zapojit; 41 % uvedlo, že chtějí potkávat lidi a získat přátele; 29 % uvedlo, že jejich rozhodnutí být dobrovolníky souviselo s potřebami a zájmy přátel a rodiny; 23 % dobrovolníků odpovědělo, že je to součást jejich životní filosofie a 17 % respondentů sdělilo, že dobrovolnictví je součástí jejich náboženského přesvědčení. V této studii 19 % dobrovolníků uvedlo, že se chtěli naučit novým dovednostem; 7 % si chtělo pojistit svou budoucí kariéru a 2 % dobrovolníků si chtělo získat kvalifikaci. Některé další motivy se však nedaly zařadit ani do kategorie altruistických ani do kategorie instrumentálních důvodů. Např. 41 % dobrovolníků uvedlo, že prostě měli hodně volného času. Výsledky této studie také ukázaly rozdíly mezi novými a dlouhodobými dobrovolníky. Noví dobrovolníci byli např. méně motivováni náboženským či filozofickým přesvědčením, více usilovali o zlepšení svých dovedností a kariéry a méně často uváděli, že mají nadbytek volného času.

C. D. Batson se spolupracovníky (Batson et al., 2002) se pokusil z hlediska motivace rozdělit dobrovolníky na čtyři typy, a to podle konečného cíle každé činnosti. Rozlišuje proto dobrovolníky orientované na: 1) **egoismus** (vlastní prospěch); 2) **altruismus** (prospěch druhých); 3) **kolektivismus** (prospěch skupiny); 4) **principalismus** (dodržení morálního principu).

S. Dolnicar a M. Randle (2007) ve svém rozsáhlém australském výzkumu identifikovali šest skupin dobrovolníků na základě dvanácti základních motivů (sociální kontakt, osobní

satisfakce, náboženské přesvědčení, aktivita, učení novým dovednostem, děláni užitečných věcí, pomáhání druhým, získávání pracovních zkušeností, využití schopností, závazek, rodinné zapojení, náhoda). Tito autoři rozlišili následující motivační typy dobrovolníků.

- 1) **Klasičtí dobrovolníci** (classic volunteers) chtějí pomoci druhým a získat osobní uspokojení za smysluplnou činnost.
- 2) **Horliví dobrovolníci** (dedicated volunteers) věnují dobrovolnickým aktivitám velký počet hodin a pracují ve velkém počtu organizací.
- 3) **Osobně angažovaní dobrovolníci** (personally involved volunteers) se zapojují do dobrovolnické činnosti hlavně proto, že v organizaci jsou zapojeni současně i jejich příbuzní, např. děti.
- 4) **Dobrovolníci z osobního uspokojení** (volunteers for personal satisfaction) pracují jako dobrovolníci proto, že hledají především osobní odměny.
- 5) **Altruističtí dobrovolníci** (altruists' volunteers) chtějí především pomáhat druhým lidem.
- 6) **Specifičtí dobrovolníci** (niche volunteers) se zapojují jen do takových dobrovolnických aktivit, které specificky odpovídají jejich aktuálním či budoucím potřebám (např. náboženským).

Zdá se, že zatím nejpropracovanější psychologickou koncepcí, která v zahraničních výzkumech stále dominuje, reprezentuje **funcionální přístup**, který navrhli E. G. Claryová a M. Snyder se svými kolegy (Clary, Snyder, 1991; Clary, Snyder, Ridge, 1992; Clary, Snyder, Ridge, et al. 1998; Clary, Snyder, Stukas, 1996; Omoto, Snyder, 1995). Přístup těchto autorů předpokládá přímou kauzální linii mezi motivy a chováním. Současně tento přístup akceptuje premisu, že odlišné motivy mohou vést ke stejné činnosti a naopak, že stejné motivy mohou vést k odlišným činnostem. Motivaci k dobrovolnictví v tomto pojetí (Clary, Snyder, Stukas, 1996, s. 486) reprezentují „vnitřní psychologické síly, které podněcují lidi překonat překážky a věnovat se dobrovolnické činnosti“. Zmínění autoři identifikovali šest kategorií motivace, které operacionalizovali do svého dotazníku VFI (Dotazníku dobrovolnických funkcí, VFI – Volunteer functions inventory).

- 1) **Hodnoty** (values) – dobrovolnictví dovoluje lidem, aby mohli vyjádřit své hodnoty, týkající se altruismu nebo zájmu o druhé.
- 2) **Porozumění** (understanding) – lidé jsou dobrovolníky, aby zažili nové příležitosti k učení nebo aby zlepšili své znalosti a rozvinuli své dovednosti.
- 3) **Kariéra** (career) – dobrovolnictví umožňuje lidem získat zkušenost a dovednosti pro budoucí pracovní kariéru.
- 4) **Sociální funkce** (social) – dobrovolnictví poskytuje lidem možnosti být s přáteli a navazovat nové interpersonální vztahy.
- 5) **Protektivní funkce** (protective) – lidé se stávají dobrovolníky ve snaze uniknout negativním pocitům a ochránit své sebepojetí.
- 6) **Posílení** (enhancement) – dobrovolnictví lidem slouží jako prostor pro osobní rozvoj a jako prostředek pro posílení sebeúcty.

V uvedeném modelu je třeba odlišit protektivní funkci a posílení. Zatímco protektivní funkce se zaměřuje spíše na eliminaci negativních pocitů, funkce posílení se týká spíše růstu lidského sebepojetí.

Funkcionální přístup v České republice modifikovali P. Frič a T. Pospíšilová (2010), kteří zkoumali motivaci u formálních dobrovolníků. Ve svém výzkumu diferencovali jejich motivaci na altruistickou, egoistickou, hedonickou a normativní. Na základě výsledků faktorové analýzy extrahovali dva typy dobrovolníků, které populárně označují jako „obětavce“ a „pohodáře“. První typ dobrovolníka vykazuje vyšší úroveň normativní a altruistické motivace, zatímco druhý typ vyšší míru hedonické motivace, nižší úroveň normativní motivace a je zaměřený spíše individualisticky. Za vhodnější označení těchto typů, které současně eliminuje zkreslující emocionální konotace výše uvedených pojmů, je možné považovat diferenciaci na a) **kolektivisticky orientované dobrovolníky** a b) **individualisticky orientované dobrovolníky**, kteří u nás podle výše uvedených autorů převažují. Toto členění také vhodně koresponduje s rozlišováním kolektivního a reflexivního paradigmatu dobrovolnictví a potvrzuje jeho oprávněnost (podrobněji viz Hustinx, Lammertyn, 2003).

Výzkumná procedura

Cílem výzkumu bylo ověřit vztah mezi aspekty motivace a intenzitou a trváním dobrovolnických aktivit u souboru 28 dobrovolnic dobrovolnického centra Adra se sídlem ve Frýdku Místku.

Průměrný věk respondentek byl $M = 51,50$ let se standardní odchylkou $SD = 14,19$ roku. Parametry aktivity tvořila intenzita dobrovolnické aktivity, tj. počet odpracovaných hodin měsíčně a celkové trvání dobrovolnické činnosti měřená počtem měsíců. Dobrovolnice podle svého odhadu průměrně odpracují $M = 19,57$ hodin měsíčně se standardní odchylkou $SD = 39,90$ hodin. Celkově dobrovolnice vykonávají svou činnost v průměru $M = 57,60$ měsíců se standardní odchylkou $SD = 75,63$ měsíců, tj. v průměru více než 4 roky.

Úroveň jejich motivace k dobrovolnické činnosti byla diagnostikována Inventářem dobrovolnických funkcí (Volunteer functions inventory, VFI), jejichž autory jsou G. Clary, M. Snyder a jejich spolupracovníci (1998). Česká verze tohoto dotazníku zjišťuje úroveň výše uvedených šest funkcí (motivací), které podněcují dobrovolnické aktivity. Sestává z celkem 30 položek, které respondentky hodnotily z hlediska jejich důležitosti na sedmi bodové škále (podrobněji viz Šamajová, 2012). Výsledky tohoto hodnocení jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Z údajů, které jsou uvedeny v tabulce č. 1, vyplývá, že z hlediska intenzity je nejsilněji zastoupena hodnotová motivace (VA) a na druhém místě motivace zaměřená na porozumění (UN). Na třetím místě se umístila motivace orientovaná na posílení (EN). Motivace zaměřená na sociální funkce byla na čtvrtém místě. Motivace orientovaná na protektivní funkce (PR) a kariéru (CA) jsou z hlediska intenzity naopak zastoupeny nejméně.

Tab. 1: Motivační kategorie seřazené sestupně podle jejich intenzity (N = 28)

Motivace	M	SD
Hodnoty (VA)	28,14	5,35
Porozumění (UN)	26,39	6,99
Posílení (EN)	20,96	8,31
Sociální funkce (SO)	18,82	6,80
Protektivní funkce (PR)	18,39	7,93
Kariéra (CA)	15,32	8,17

V tabulce č. 2 jsou koncentrovány Pearsonovy korelační koeficienty mezi intenzitou a délkou činnosti a intenzitou jednotlivých motivačních kategorií. Jak vyplývá z této tabulky většina korelací je statisticky signifikantní, což je skutečnost, která na jedné straně sice odráží určitou obsahovou příbuznost studovaných proměnných, avšak na druhé straně úroveň statisticky signifikantních koeficientů signalizuje také jejich relativní samostatnost.

Tab. 2: Korelační analýza zkoumaných proměnných (N = 28)

	Věk	Intenzita činnosti	Trvání činnosti
Věk	1		
Intenzita činnosti	-0,098	1	
Trvání činnosti	0,081	0,878*	1
Hodnoty (VA)	-0,052	0,266	0,202
Porozumění (UN)	-0,204	0,150	0,092
Posílení (EN)	-0,096	0,361	0,301
Sociální funkce (SO)	-0,173	0,595*	0,541**
Protektivní funkce (PR)	0,216	0,263	0,178
Kariéra (CA)	-0,238	0,268	0,156

* významné na 0,01 hladině statistické signifikance

** významné na 0,05 hladině statistické signifikance

Data v tabulce č. 2 přehledně ukazují, že pro intenzitu i trvání dobrovolnické činnosti se jeví jako nejdůležitější prediktor motivace zaměřená na sociální funkce (SO).

Další krok statistické analýzy vychází z mnohonásobného lineárního regresního modelu, ve kterém jsou motivační kategorie v roli nezávislých proměnných (prediktorů) a intenzita činnosti v roli závislé proměnné. Vybrané výsledky mnohonásobné lineární regrese pro proměnnou intenzita činnosti uvádí tabulka č. 3.

Tab. 3: Vybrané výsledky mnohonásobné lineární regrese pro proměnnou intenzita činnosti

Prediktory	B	Beta	t	Sig
Sociální funkce (SO)	1,609	0,542	4,373	0,001

B = nestandardizované koeficienty, Beta = standardizované koeficienty, t = výsledek t testu na 0,001 hladině statistické významnosti (Sig)

Jak vyplývá z dané tabulky sociální funkce (SO) se jeví jako statisticky významný prediktor intenzity dobrovolnické činnosti. Ostatní motivační kategorie nedosahují statistické významnosti a nejsou v tabulce uvedeny.

V druhém mnohonásobném modelu lineární regrese byly v roli nezávislých proměnných (prediktorů) motivační kategorie a v roli závislé proměnné trvání činnosti.

Vybrané výsledky mnohonásobné lineární regrese pro proměnnou trvání činnosti uvádí tabulka č. 4.

Tab. 4: Vybrané výsledky mnohonásobné lineární regrese pro proměnnou trvání činnosti

Prediktory	B	Beta	t	Sig
Sociální funkce (SO)	3,747	0,626	5,439	0,001

B = nestandardizovaní koeficienty, Beta = standardizované koeficienty, t = výsledek t testu na 0,001 hladině statistické významnosti (Sig)

Výsledky v tabulce č. 4 potvrzují, že sociální funkce (SO) se jeví jako statisticky významný prediktor i pro trvání dobrovolnické činnosti, zatímco ostatní motivační kategorie nedosahují statistické významnosti a proto nejsou ani v tabulce č. 4 uvedeny.

Interpretace výzkumných výsledků

Ačkoliv na základě mínění dobrovolnic je sociální motivace jejich činnosti subjektivně hodnocena jen jako průměrně významná, z hlediska intenzity i trvání dobrovolnické činnosti se jeví ve srovnání se všemi zbývajících motivačními kategoriemi jako nejvýznamnější.

Zkoumané dobrovolnice jsou přesvědčeny, že k jejich činnosti je mnohem více než sociální motivace ovlivňuje možnost vyjadřovat osobní hodnoty a prosociální zájem o druhé (hodnotově podmíněná motivace), i to, že díky své aktivitě mohou získávat nové příležitosti k učení a k rozvoji svých specifických vědomostí, schopností a dovedností (motivace zaměřená na porozumění). Jsou také přesvědčeny, že více než sociální motivy, je podněcuje k jejich činnosti přesvědčení, že mohou pomocí svých aktivit naplňovat příležitost k osobnímu rozvoji, k získání sebeúcty nebo jako prostředek k dosažení pocitů svého osobního významu (motivace zaměřená na posílení).

Sociální motivaci ke své činnosti dobrovolnice tak percipují spíše jako méně významnou, než ve skutečnosti může být. Tato úvaha nastoluje otázku, do jaké míry jsou vlastně dobrovolnice schopny adekvátního vhledu do spleti motivů, které podněcují a regulují jejich dobrovolnickou činnost.

Obsahová analýza položek, které v použitém inventáři reprezentují sociální motivaci, ukazuje, že značnou roli v ní zaujímají blízké osoby, které jsou buď samy dobrovolníky, anebo si dobrovolnictví osobně velmi cení. Sociální podpora takových osob v nejbližším sociálním prostředí má pak velmi značný vliv na to, jak je dobrovolnická činnost intenzivní a také na to, jak dlouho celkově trvá.

Interní i externí validitu této výzkumné sondy komplikuje fakt, že výsledky byly získány na nereprezentativním a málo početném souboru dobrovolnic. Nelze proto vyloučit, že výsledky mohou být specifické právě pro tuto konkrétní skupinu dobrovolnic.

Závěr

Motivace dobrovolníků představuje klíčové téma celého fenoménu dobrovolnictví a její zkoumání může vést nejen ke zkvalitnění této činnosti, ale k lepšímu výběru dobrovolníků a k úspěšnější organizaci jejich práce. Dobrovolníci deklarují jako významnou především altruisticky zaměřenou hodnotově podmíněnou motivaci, nicméně výsledky provedené studie naznačují, že míra vědomé sebereflexe v oblasti motivace dobrovolníků vede k tomu, že poněkud podceňují vliv sociální motivace k dobrovolnické činnosti, která má spíše instrumentální, tj. egoistickou povahu. Sociální motivace dobrovolníků se současně ukazuje jako jeden z významnějších prediktorů intenzity i trvání jejich činnosti.

Zdroj financování

Príspevek byl podpořen projektem GA ČR č. P407/11/0380 „Prosociální chování a jeho osobnostní aspekty v kontextu dobrovolnictví“.

Literatura

- Clary, E. G., & Snyder, M. A. (1991). Functional analysis of altruism and prosocial behaviour : The case of volunteerisms. In Clark, M. (Eds.) *Review of Personality and Social Psychology*. Vol. 12, Newbury Park : Sage, 119–148.
- Clary, E. G., Snyder, M., & Ridge, R. (1992). Volunteers motivation : A functional strategy for the Recruitment, placement, and retention of volunteers. *Nonprofit Management and Leadership*, 2, 333–350.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R., Copeland, J., Stukas, A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivation of volunteers : A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1516–1530.
- Clary, E. G., Snyder, M., & Stukas, A. (1996). Volunteers motivation : Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 485–505.
- Dolnicar, S., & Randle, M. (2007). What motivates volunteers? Psychografic heterogeneity among volunteers in Australia. *Voluntas*, 18, 135–155.
- Fitch, R. (1987). Characteristics and motivations of college students volunteering for community service. *Journal of College Student Personnel*, 28, 424–431.
- Frič, P., Pospíšilová, T. a kol. (2010). *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes.
- Morrow-Howell, N., & Mui, A. (1989). Elderly Volunteers : Reasons for initiating and terminating service, *Journal of Gerontological Social Work*, 13, 21–33.

- Hustinx, L., & Lammertyn, F. (2003). Collective and reflexive styles of volunteering: A sociological modernization perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14, 167–187.
- Smith, D. H. (1981). Altruism, volunteers, and volunteerism. *Journal of Voluntary Action Research*, 10, 21–36.
- Omoto A. M., & Snyder, M. (1995). Sustained helping without obligation : Motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 671–687.
- Penner, L. A. (2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 58, 447–467.
- Rehberg, W. (2005). Altruistic individualists : Motivations for international volunteering among young adults in Switzerland. *Voluntas*, 16, 109–122.
- Rochester, C., Paine, A. E., Howlett, S., Zimmecek, M. (2010). *Volunteering and society in the 21st century*. Basinstoke: Palgrave Macmillan.
- Šamajová, J. (2012). *Dobrovolnictví v kontextu aspektů humanistické psychologie*. Nепublikovaná diplomová práce. Ostrava: FF OU.